

ДЯТЛИ РОДИНИ PICIDAE ПРИРІЧКОВИХ ЗАПЛАВНИХ ЛІСІВ ТА ДІБРОВ ДОЛИНИ Р. УЖ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

О.І. Станкевич-Волосянчук

Woodpeckers of the family Picidae in floodplain and oak forests of the Uzh river valley in the Zakarpattia province. – **Stankiewicz-Volosianchuk O.** – We conducted our research of woodpeckers of the family Picidae in oak and floodplain forests of the Uzh river valley in the Zakarpattia province of Ukraine in 1994-1999 and 2016-2020. The results of the study show that the status and distribution of some species of woodpeckers has changed significantly over the last century. Two species - white-backed woodpecker (*Dendrocopos leucotos* Bechstein, 1802) and green woodpecker (*Picus viridis* Linnaeus, 1758), which were common and numerous species in the forests of the the Uzh river valley in the early twentieth century, now are listed in the Red Book of Ukraine. The lesser spotted woodpecker (*Dendrocopos minor* Linnaeus, 1758) and the Eurasian wryneck (*Jynx torquilla* Linnaeus, 1758) became rare as well. Instead, the black woodpecker (*Dryocopus martius* Linnaeus, 1758), which, in the early twentieth century, was found mainly in coniferous forests and occurred in the foothill and plain deciduous forests of Zakarpattia only for wintering, occurs now in the foothill beech and oak forests of the Uzh river valley all year round. The Syrian woodpecker (*Dendrocopos syriacus* Hemprich et Ehrenberg, 1833) became a new species for the avifauna of Zakarpattia. This Mediterranean species came to us from the Balkans in the early 1950-ths and inhabited the transformed landscapes: agrocenoses and human settlements. It is practically not found in natural forests and does not require protection measures. The status of only three species of woodpeckers remained unchanged - great spotted woodpecker (*Dendrocopos major* Linnaeus, 1758), middle spotted woodpecker (*Dendrocopos medius* Linnaeus, 1758) and grey-headed woodpecker (*Picus canus* Gmelin, 1788). These species are not threatened: they are quite flexible in the choice of habitat and are found both in natural forests and in gardens, parks, squares of settlements. Most other woodpecker species are obviously dependent on the presence of old forests and dead wood in them, but this issue requires further research.

Key words: woodpeckers, species status, species distribution, dead wood, forests, Uzh river valley, Zakarpattia.

Address: Department of Zoology, Uzhhorod National University, A. Voloshyna street, 32, Uzhhorod, Ukraine; email: oksana.stankiewicz-volosianchuk@uzhnu.edu.ua

Дятли родини Picidae прирiчкових заплавних лiсiв та дiбров долини р. Уж у Закарпатській областi. – **Станкевич-Волосянчук О.І.** – Дослiдження дятлiв родини Picidae у дiбровах та прирiчкових заплавних лiсах долини р. Уж у Закарпатській областi України проводили у 1994-99 та 2016-20 роках. Результати дослiджень свiдчать, що статус та поширення деяких видiв дятлiв iстотно змiнився за останнє столiття. Два види – дятел бiлоспинний (*Dendrocopos leucotos* Bechstein, 1802) та жовна зелена (*Picus viridis* Linnaeus, 1758), якi ще на початку ХХ ст. були звичайними та численними видами лiсiв долини р. Уж, сьогоднi занесенi до Червоної книги України. Рiдкiсними також стали дятел малий (*Dendrocopos minor* Linnaeus, 1758) та крутиголовка (*Jynx torquilla* Linnaeus, 1758). Натомiсть жовна чорна (*Dryocopus martius* Linnaeus, 1758), яка на початку ХХ ст. траплялася переважно у хвойних лiсах, а у передгiрних та рiвнинних листяних лiсах Закарпаття лише зимувала. Нинi цей вид трапляється у передгiрських букових лiсах та дiбровах долини р. Уж цiлорiчно. Новим видом для орнiтофауни Закарпаття став дятел сирiйський (*Dendrocopos syriacus* Hemprich et Ehrenberg, 1833). Цей середземноморський вид проник в Карпати з Балкан на початку 50-х рокiв минулого столiття й заселив трансформованi ландшафти – агроценози та населенi пункти. У природних лiсах вiн практично не трапляється, заходiв з охорони не потребує. Незмiнним залишився статус лише трьох видiв дятлiв – дятла звичайного (*Dendrocopos major* Linnaeus, 1758), дятла середнього (*Dendrocopos medius* Linnaeus, 1758) та жовни сивої (*Picus canus* Gmelin, 1788). Цим видам нiчого не загрожує: вони досить пластичнi у виборi середовища iснування i трапляються, як у природних лiсах, так i в садах, парках, скверах населених пунктiв. Бiльшiсть iнших видiв дятлових очевидно є залежними вiд наявностi старих лiсiв та мертвої деревини у них, однак це питання потребує додаткових подальших дослiджень.

Ключовi слова: дятли, статус видiв, поширення, мертва деревина, лiси, долина р. Уж, Закарпаття.

Адреса: кафедра зоологiї, Ужгородський нацiональний унiверситет, вул. А. Волошина, 32, Ужгород, Україна; email: oksana.stankiewicz-volosianchuk@uzhnu.edu.ua

Вступ

Дятлові – це лісові дуплогнізні види, тісно пов'язані з високостовбурними лісами з великою кількістю старовікових дерев та мертвою деревиною. Старі, напівсухі фаунні дерева є необхідною умовою успішного існування та поширення видів дятлових у лісах, з якими вони пов'язані і трофічно, і топічно.

До орнітофауни Закарпаття належать 10 видів дятлів родини Picidae, 9 видів з яких є типовими для прирічкових заплавних лісів та дібров долини р. Уж. Більшість з видів мають той чи інший охоронний статус, а 2 види – дятел білоспинний (*Dendrocopos leucotos* Bechstein, 1802) та жовна зелена (*Picus viridis* Linnaeus, 1758) – занесені до Червоної книги України.

На сьогодні немає актуальних літературних даних щодо поширення видів дятлів родини Picidae та їх чисельності у Закарпатті, зокрема у лісах долини річки Уж. Найбільш повні відомості стосуються, переважно, минулого століття (Hrabar 1938; Portenko 1950; Strautman 1963). Відомі також згадки про окремі види в публікаціях кінця ХХ – початку ХХІ ст. (Lugovoi 2005; Lugovoi, Potish 1998; Lugovoi et al. 2001). Втім, ефективно збереження видів, які потребують специфічних заходів з охорони, неможливе без налагодженого моніторингу їх чисельності та поширення.

Метою цієї публікації є спроба прослідкувати, як змінювався статус та поширеність дятлів родини Picidae у типовому для них середовищі – лісах середньої течії р. Уж протягом століття, визначити проблеми питання щодо представленості видів дятлових в угрупованні птахів долини р. Уж та надати рекомендації щодо захисту видів, які потребують особливих заходів охорони середовища їх існування.

Матеріал і методика

Наші дослідження у дібровах та прирічкових заплавних лісах долини р. Уж стосуються 1994-99 та 2016-20 років, ними охоплено цілорічний період. Дослідження вели маршрутним методом (Ravkin, Chelintsev 1990) у дубово-буково-грабових лісових масивах правого берега р. Уж м. Ужгорода та с. Оноківці, а також лівого берега р. Уж між селами Кам'яниця та Оріховиця. Діброви тут відзначаються відносно великою кількістю мертвої деревини (до 7-10 м³ на га) та наявністю старовікових дубів і буків (понад 100 років). Суцільно-лісосічні види рубок у цих лісах не застосовують. Прирічкові заплавні ліси вздовж р. Уж від с. Кам'яниця до

с. Оноківці представлені лісосмугами різної ширини (від 50 до 500 м) вздовж Ужа, порослими старими тополями, вербами, осиками та чагарником.

Ширина облікової смуги становила 100 м: по 50 м на обидва боки. До уваги брали усіх птахів, які знаходились у межах облікової смуги, зокрема й у польоті, і, яких можна було визначити візуально та за голосом. Дослідження проводили у добру погоду зранку, щосезону обліки птахів вели не менше 3-х разів. Загальна довжина маршрутів – 8,2 км. Всього пройдено 102 км маршруту.

Обліки вели у чітко визначені періоди: зимовий (січень-лютий), ранньовесняний (березень), весняний (квітень), гніздовий (травень-червень), післягніздовий (липень-серпень), ранньо-осінній (вересень), осінній (жовтень-листопад), пізньо-осінній (грудень). Список видів за систематикою та українські наукові назви птахів наведено за Г. Фесенком, А. Бокотеєм (Fesenko, Bokotei 2007). Поділ птахів за категоріями чисельності подано за О.П. Кузякіним (Kuziakın 1962): дуже численні – 100 – 1000 ос./км², численні – 10 – 100 ос./км², звичайні – 1,0-10 ос./км², рідкісні – 0,1-1,0 ос./км² та дуже рідкісні – 0,01-0,1 ос./км².

Результати

Крутиголовка (*Jynx torquilla* Linnaeus, 1758) – перелітний, гніздовий вид. Характерний для дібров Закарпатської низовини та для долини Ужа (Portenko 1950). О. Грабар (Hrabar 1938) визначав цього птаха, як звичайного для Закарпаття. Однак, вже більш, ніж через півстоліття інші дослідники відзначають скорочення чисельності цього виду у долині р. Уж (Lugovoi et al. 2001) та дуже рідкісні зустрічі у післягніздовий період у прирічкових заплавних лісах р. Уж (Lugovoi 2005). Нами цей вид виявлений один раз у весняний період 2020 року на краю прирічкового заплавного лісу середньої течії Ужа.

Жовна зелена (*Picus viridis* Linnaeus, 1758) – осілий, гніздовий птах. Вид внесено до Червоної книги України (2009) зі статусом вразливий. У Закарпатті населяє низинні діброви та хвойні і букові ліси області (Strautman 1963). Разом з дятлом білоспинним тяжіє до листяних та мішаних лісів (Gjerde et al. 2005). У дібровах та прирічкових заплавних лісах дуже рідкісний (табл. 1). Нам траплялися окремі особини у весняний період у прирічковому заплавному лісі, а також взимку та у ранньовесняний період у парковій зоні м. Ужгорода (Stankevych 2001) та дібровах у

долині Ужа. Харчується на землі, збираючи мурах. Взимку споживає плоди різних дерев.

Птах дуже обережний. Можливо, саме з цим пов'язані рідкісні зустрічі з ним.

Таблиця 1. Щільність жовни зеленої у дібровах та заплавних прирічкових лісах долини р. Уж

Table 1. Density of European green woodpecker in oak groves and floodplain riparian forests of the Uzh river valley

Біотоп*	Періоди							
	зимовий	ранньо-весняний	весняний	гніздовий	після-гніздовий	ранньо-осінній	осінній	пізньо-осінній
ос./км ²								
A	0,5	0,2	-		-	-	-	-
B	-	-	0,5		-	-	-	-
C	0,1	-	-	-	-	-	-	-

* Примітка: тут і далі: А – діброви; В – прирічкові заплавні ліси; С – природний лісопарк (дубово-грабовий ліс) м. Ужгорода

Жовна сива (*Picus canus* Gmelin, 1788) – осілий, гніздовий птах, внесений до списків Резолюції №6 Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, як такий, що потребує особливих заходів з охорони. О. Грабарем визначається, як менш звичайний вид, ніж жовна зелена (Hrabar 1938). Через десятиліття Ф.Й. Страутман (Strautman 1963) визначає його нечисленним, проте звичайним мешканцем дібров та букових лісів Закарпаття.

За нашими даними, жовна сива це звичайний, а у деякі сезони – численний вид (табл. 2), який постійно трапляється на маршрутах протягом усього облікового сезону. Його чисельність у природних біотопах взимку знижується за рахунок кочівлі у зелені зони населених пунктів. Цей вид є досить

поширеним не тільки у дубово-буково-грабових лісах Вулканічного хребта та у прирічкових заплавних лісах вздовж р. Уж. Він охоче селиться також в антропогенних ландшафтах, поблизу населених пунктів, зокрема у зелених зонах населених пунктів, де є м'які породи дерев – верба, осика, тополя, або достатньо дуплистих буків та дубів. Не остерігається людей, охоче залітає в сади. За типом живлення – мірмекофаг. Однак у порівнянні з близько спорідненою жовною зеленою, склад їжі у сивої різноманітніший: вона їсть не тільки мурах, але й інших комах. Може також в їжу вживати різні плоди, особливо взимку. Не дивлячись на її охоронний статус у Європі, де чисельність у 2-4 рази нижча, ніж чисельність жовни зеленої, у Закарпатті вона не потребує особливих охоронних заходів.

Таблиця 2. Щільність жовни сивої у дібровах та заплавних прирічкових лісах долини р. Уж

Table 2. Density of Grey-faced woodpecker in oak groves and floodplain riparian forests of the Uzh river valley

Біотоп*	Періоди							
	зимовий	ранньо-весняний	весняний	гніздовий	після-гніздовий	ранньо-осінній	осінній	пізньо-осінній
ос./км ²								
A	2,2	8,2	3,3	2,9	2,2	1,6	1,1	2,2
B	4,4	10	5,5	3,3	2,3	1,2	1,2	2,3
C	0,6	16	9,3	9,9	9,3	6,6	9,3	6,6

Жовна чорна (*Dryocopus martius* Linnaeus, 1758) – найбільший з наших дятлів. Осілий, гніздовий вид, який потребує охорони – внесений до списків Резолюції № 6 Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, а також до переліку видів тварин, що підлягають особливій

охороні на території Закарпатської області. Ще сто років тому був мешканцем, переважно, хвойних лісів. На рівнині та у передгір'ї, у парках населених пунктів її зустрічали лише взимку (Hrabar 1938).

Сьогодні жовну чорну ми відмічаємо у дібровах Вулканічного хребта цілорічно.

Чисельність коливається залежно від сезону – вона у цих лісах то звичайний, то рідкісний вид (табл. 3). Можливо чисельність цього виду не зазнала суттєвих змін, порівняно з минулим століттям (у відомій нам літературі відсутні його чисельні характеристики), однак очевидно, що сьогодні він присутній і у передгірських

дівровах. Потребує лісів, де багато стоячих фаутичних дерев дубу та буку. У прирічкових заплавах лісах ми його не виявляли. Дослідження італійський колеґ свідчать, що присутність цього виду у лісах залежить від наявності та домінування бука у листяних лісах (De Rosa et al. 2016).

Таблиця 3. Щільність жовни чорної у дівровах та заплавах прирічкових лісах долини р. Уж

Table 3. Density of Black woodpecker in oak groves and floodplain riparian forests of the Uzh river valley

Біотоп*	Періоди							
	зимовий	ранньо-весняний	весняний	гніздовий	після-гніздовий	ранньо-осінній	осінній	пізньо-осінній
ос./км ²								
A	1,1	0,6	1,0	1,0	1,0	0,6	0,5	0,2
B	-	-	-	-	-	-	-	-
C	-	-	-	-	-	-	-	0,9

Дятел звичайний (*Dendrocopos major* Linnaeus, 1758) – численний осілий гніздовий вид наших лісів. Найчисленніший та найпоширеніший вид дятлів, присутній у всіх лісах долини Ужа цілорічно, а також у парках,

скверах, садах населених пунктів. У прирічкових заплавах лісах його помітно менше, ніж у дівровах та в лісопарку Ужгорода (табл. 4). Дуже пластичний вид, якому нічого не загрожує.

Таблиця 4. Щільність дятла звичайного у дівровах та заплавах прирічкових лісах долини р. Уж

Table 4. Density of Black woodpecker in oak groves and floodplain riparian forests of the Uzh river valley

Біотоп*	Періоди							
	зимовий	ранньо-весняний	весняний	гніздовий	після-гніздовий	ранньо-осінній	осінній	пізньо-осінній
ос./км ²								
A	23	30,0	25	32,2	53,6	33,4	37,2	33,4
B	14,4	17,2	6,6	10,6	23,8	13,4	12,8	12,2
C	29,3	28	40	32,3	60,3	40,9	54,3	43,3

Дятел сирійський (*Dendrocopos syriacus* Hemprich et Ehrenberg, 1833) – інвазійний осілий, гніздовий вид Закарпаття. Ще на початку ХХ ст. у фауні області цього виду не було. Цей середземноморський вид проникнув у Карпатський регіон з Балкан на початку 50-х років минулого століття й заселив трансформовані ландшафти – агроценози та населені

пункти (Stankiewicz-Volosianchuk 2012). У долині р. Уж він присутній цілорічно винятково у зелених зонах населених пунктів та садах, де є звичайним видом (Stankevych 2004). У природних дівровах – винятково у міському лісопарку, де є рідкісним у гніздовий період (табл. 5).

Таблиця 5. Щільність дятла сирійського у дівровах та заплавах прирічкових лісах долини р. Уж

Table 5. Density of Syrian woodpecker in oak groves and floodplain riparian forests of the Uzh river valley

Біотоп*	Періоди							
	зимовий	ранньо-весняний	весняний	гніздовий	після-гніздовий	ранньо-осінній	осінній	пізньо-осінній
ос./км ²								
A	-	-	-	-	-	-	-	-
B	-	-	-	-	-	-	-	-
C	-	4	0,4	0,5	5,3	0,2	-	-

Дятел середній (*Dendrocopos medius* Linnaeus, 1758) – осілий гніздовий вид, внесений до списків Резолюції №6 Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. Звичайний вид у дібровах та прирічкових заплавних лісах долини Ужа й у лісопарку в Ужгороді (табл. 6).

Надає перевагу стиглим дубовим лісам з домішками граба, бука, ясена. У прирічкових заплавних лісах долини Ужа обирає захищені ділянки з великою кількістю мертвої деревини, де росте тополя чорна та верба. Не рідко його можна бачити у садах поблизу людських осель.

Таблиця 6. Щільність дятла середнього у дібровах та заплавних прирічкових лісах долини р. Уж

Table 6. Density of Middle spotted woodpecker in oak groves and floodplain riparian forests of the Uzh river valley

Біотоп*	Періоди							
	зимовий	ранньо-весняний	весняний	гніздовий	після-гніздовий	ранньо-осінній	осінній	пізньо-осінній
ос./км ²								
A	3,8	9,1	7,3	5,1	3,2	2,0	2,0	2,8
B	4,4	2,0	2,5	2,0	1,8	1,6	2,5	2,5
C	7,5	8,0	9,3	8,0	9,3	9,3	9,1	6,6

Дятел білоспинний (*Dendrocopos leucotos* Bechstein, 1803) – осілий гніздовий вид, занесений до Червоної книги України зі статусом рідкісний та до списків Резолюції №6 Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. Ще на початку ХХ століття дятел білоспинний був одним з найчисленніших видів букових лісів Закарпаття (Hrabar 1938), а для долини р. Уж він був найчисленнішим (Portneko 1950). Сьогодні на цій території дятел білоспинний відзначається дослідниками стабільно як рідкісний, зокрема його відмічали взимку у прирічковому заплавному лісі поблизу м. Ужгород (Lugovoi 2005). Ми у цих лісах його

не відмічали (Stankiewicz-Volosianchuk 2020), хоча відомо, що цей вид також охоче селиться в заболочених лісах та заплавах. Вважаємо дятла білоспинного рідкісним видом світлих розріджених дубово-грабових та дубово-букових лісів Вулканічного хребта з великою кількістю старих дубів та буків (табл. 7), а також мертвої деревини (Stankiewicz-Volosianchuk 2021), що забезпечується лише у природоохоронних лісах та лісах, де застосовуються вибіркові системи рубок. Наші дослідження цілком підтверджують результати і висновки інших дослідників (Gerdzhikov et al. 2018).

Таблиця 7. Щільність дятла білоспинного у дібровах та заплавних прирічкових лісах долини р. Уж

Table 7. Density of White-backed woodpecker in oak groves and floodplain riparian forests of the Uzh river valley

Біотоп*	Періоди							
	зимовий	ранньо-весняний	весняний	гніздовий	після-гніздовий	ранньо-осінній	осінній	пізньо-осінній
ос./км ²								
A	0,1	0,6	0,5	0,8	0,9	0,5	0,6	0,1
B	-	-	-	-	-	-	-	-
C	-	-	-	-	-	-	-	-

Дятел малий (*Dendrocopos minor* Linnaeus, 1758) – осілий гніздовий птах, що занесений до переліку видів тварин, які підлягають особливій охороні на території Закарпатської області. Дані щодо щільності виду у досліджених біотопах наведено у таблиці 8.

Обговорення

Щільність населення та поширеність різних видів дятлових у ХХІ ст. дуже відрізняється від таких на початку та в середині ХХ ст. (табл. 9). Сьогодні чисельним та присутнім у всіх лісових біотопах долини Ужа є лише один вид – дятел звичайний. Так само типовими та звичайними

видами для дібров, прирічкових заплавлних лісів долини Ужа та лісопарку в Ужгороді є дятел середній та жовна сива. Жовна чорна та дятел

білоспинний стабільно відмічаються лише у дібровах, де ці види є рідкісними, а жовна чорна у певні сезони стає звичайним видом.

Таблиця 8. Щільність дятла малого у дібровах та заплавлних прирічкових лісах долини р. Уж

Table 8. Density of Lesser spotted woodpecker in oak groves and floodplain riparian forests of the Uzh river valley

Біотоп*	Періоди							
	зимовий	ранньо-весняний	весняний	гніздовий	після-гніздовий	ранньо-осінній	осінній	пізньо-осінній
	ос./км ²							
A	0,09	-	-	-	-	-	-	-
B	-	0,6	0,5	0,3	-	-	-	-
C	-	-	-	-	-	-	-	-

Варто відмітити, що жовна чорна століття тому траплялися переважно у хвойних лісах, а у дібровах перебував лише взимку. Сьогодні цей вид трапляється тут цілорічно. Рідкісними є зустрічі жовни зеленої та дятла малого, як у дібровах, так і у прирічкових заплавлних лісах. Це види, облік яких ускладнено з різних причин: жовна зелена дуже обережний птах, а дятел малий перебуває високо у кроні, де його легше почути, ніж побачити. Тож це може бути

причиною обліку цих видів не у всі сезони року. Дятел сирійський є рідкісним видом, який трапляється лише у міському лісопарку. Несподівано рідкісною для дібров та прирічкових заплавлних лісів і міського лісопарку виявилась крутиголовка. Гадаємо, що вона надає перевагу дещо інших біотопам – більш відкритим і освітленим місцинам, ніж дубові та букові ліси долини Ужа та захарашені заплави.

Таблиця 9. Статус та поширення видів дятлів родини Picidae у долині р. Уж протягом XX-XXI століть

Table 9. Status and distribution of woodpeckers species of the family Picidae in the Uzh river valley during the XX-XXI centuries

№	Вид	XX ст. (статус)			XXI ст. (статус)		
		A	B	C	A	B	C
1	<i>Dendrocopos major</i>	+++	+++	+++	+++	+++	+++
2	<i>D. medius</i>	++	++	++	++	++	++
3	<i>D. syriacus</i> (!)						+
4	<i>D. leucotos</i> (!)	+++			+		
5	<i>D. minor</i> (!)	++	++		+	+	
6	<i>Picus viridis</i> (!)	++	++	++	+	+	+
7	<i>P. canus</i>	++	++	++	++	++	++
8	<i>Dryocopus martius</i> (!)	-+			+		
9	<i>Jynx torquilla</i> (!)	++	++	++		-+	

Примітки: +++ – численний вид; ++ – звичайний вид; + – рідкісний вид; -+ – дуже рідкісний вид; (!) – вид, статус якого суттєво змінився

Статус дятлів родини *Picidae*, які живуть у дібровах та прирічкових заплавлних лісах долини р. Уж, переважно, викликає занепокоєння: 6 з 9 видів дятлів мають той чи інший природоохоронний статус. Однак, чи для всіх видів, які мають охоронний статус, існують загрози на теренах Закарпаття? Наприклад, жовна сива, яка особливо охороняється Бернською конвенцією, на наших теренах не викликає жодних занепокоєння. Це звичайний та, у деякі сезони, численний вид Закарпаття. За

століття цей лісовий птах китайської фауни впевнено збільшує чисельність на фоні зменшення чисельності жовни зеленої. Жовну сиву також можна зустріти у дібровах, вона типова для прирічкових заплавлних лісів, для парків, скверів та садків. Припускаємо, що її поведінкова адаптація до присутності людини, а також ширший раціон дають їй більше шансів успішно заселитись у лісових біотопах області, які сьогодні зазнають антропогенного пресу як з боку лісгосподарських підприємств, так і з

боку туристів та рекреантів. Таким чином, жовна сива поступово витісняє жовну зелену, яка є аборигенним європейським видом. Важливо, що подібною є ситуація і для усіх Карпат (Bokotei et al. 2010).

Наступні три види не мають жодного охоронного статусу, однак щодо них ситуація в області є різною. Дятел звичайний сьогодні є найчисленнішим видом з усіх дятлів, які живуть у Закарпатській області. А також найпоширенішим – він трапляється практично у всіх біотопах, де є деревна рослинність: в лісах, парках, скверах, алеях, садах. Дятел сирійський, як інвазійний вид, населяє, передусім, антропогенні ландшафти – парки, сквери, алеї та сади населених пунктів, сади та виноградники. У природних дібровах трапляється лише за умов близькості людських поселень. За інших умов у природних лісах долини Ужа не помічений.

Не зовсім зрозумілим є статус крутиголовки, яка у лісах долини Ужа є дуже рідкісною. Імовірно захаращеність прирічкових заплавних лісів не є привабливою для неї і вона охоче селиться у посадках вздовж автодоріг, на узліссях чи садах. Це питання потребує окремих досліджень.

Статус дятла середнього, який знаходиться під особливою охороною Бернської конвенції, є більш-менш стабільним протягом століття. Цей вид, як і дятел звичайний, також широко розповсюджений і присутній практично в усіх біотопах, де є деревні насадження, може жити поряд з людиною, однак, не такий численний. У Закарпатті цьому виду нічого не загрожує.

Решта чотири види дятлів – жовна зелена та чорна, дятли білоспинний та малий – дійсно потребують особливих заходів по їх охороні. Очевидно, що жовна чорна та дятел білоспинний потребують господарських обмежень у лісах, оскільки для них є бажаними різновікові ліси з наявністю старих дуплявих та сухостійних дерев. При чому дятел білоспинний частіше трапляється у дещо розріджених дібровах та у прирічкових заплавних лісах. Дятел малий частіше обирає захаращені прирічкові заплавні ліси, де росте осика, верба та тополя. Тож для цього виду саме ці ліси є найбільш важливими.

Найскладнішим завданням є визначення заходів з охорони жовни зеленої. Зміна статусу цього виду на рідкісний, імовірно, не пов'язана безпосередньо з трансформацією середовища свого проживання в наслідок ведення лісового господарства – застосування суцільно лісосіч-

них типів рубок та появою одновікових мононасаджень. Жовна зелена займає ті ж біотопи, що й жовна сива, однак, порівняно з жовною сивою, вона є монофагом та не схильною до синантропізації. Тож скорочення її чисельності може бути більше пов'язаною з витісненням її з типових біотопів більш конкурентоздатним видом – жовною сивою. Однак, це питання потребує додаткових досліджень.

Висновки

У дібровах та прирічкових заплавних лісах долини р. Уж трапляються 9 з 10 європейських видів дятлів родини Picidae. З них 6 видів мають той чи інший охоронний статус: жовна зелена та дятел білоспинний занесені до Червоної книги України, також дятел білоспинний та ще 3 види – жовна сива, жовна чорна і дятел середній – внесені до списку Резолюції №6 Бернської конвенції. Ще 2 види – та ж жовна чорна та дятел малий занесені до переліку видів тварин, що підлягають особливій охороні на території Закарпатської області. Таким чином 2 види – дятел білоспинний та жовна чорна мають подвійний охоронний статус.

Найчисленнішим видом серед дятлів у дібровах та прирічкових заплавних лісах долини р. Уж є дятел звичайний. Він досить синантропізований вид, як і дятел середній та жовна сива. Ці види у досліджуваних нами біотопах є звичайними. Щільність населення дятла середнього за останнє століття практично не змінювалась, а жовни сивої – збільшилась. За цей період у фауні Закарпаття з'явився новий вид – дятел сирійський. Цим 4 видам в умовах області нічого не загрожує.

Статус крутиголовки у дібровах та типових для себе прирічкових заплавних лісів, яка не має жодного охоронного статусу, потребує уточнення. Цей вид у дібровах та прирічкових заплавних лісах середньої течії Ужа трапляється дуже рідко.

Ще 4 види потребують розробки та впровадження заходів з їх охорони. Жовна чорна, дятел білоспинний та дятел малий потребують особливої охорони типових для них біотопів – різновікових лісів в великою кількістю мертвої деревини та захаращених прирічкових заплавних лісів. Для розробки заходів з охорони жовни зеленої необхідно докладно вивчити причини зменшення чисельності цього виду. Імовірно вони пов'язані не зі зникненням типового середовища існування цього виду, а з витісненням його іншим, більш конкурентним видом – жовною сивою.

- BOKOTEI, A.A., DZJUBENKO, N.V., HORBAN, I.M., KUCHYNSKA, I.V., BASHTA, A.-T.V., POHRANYCHNYI, V.O., BUCHKO, V.V., SENYK, M.A. (2010) *Hnizdova ornitofauna baseinu Verkhnoho Dnistra* [Nesting avifauna of the Upper Dniester basin]. DPM NAN Ukraïny, Lviv. (in Ukrainian).
- KUZIAKIN, A.P. (1962) Zoogeografija SSSR [Zoogeography of USSR]. *Uchjonyje zapiski MOPI*, 109: 3–182. (in Russian).
- LUGOVOI, A.E. (2005) Sezonnaja dinamika naselenia ptits reki Uzh (Zakarpatskaja oblast) i jeje rusla [Seasonal dynamics of the bird population of the Uzh River (Zakarpattia Region) and its watercourse]. *Berkut*, 14(1): 24-27. (in Russian).
- LUGOVOI, A.E., POTISH, L.A. (1998) Materialy inventarizatsii ornitofauny regionalnogo landshaftnogo parka «Stuzhytsa» [Materials of the inventory of the avifauna of the regional landscape park "Stuzhytsia"]. *Zapovidna sprava v Ukraini*, 4(2): 24-32. (in Russian).
- LUGOVOI, A.E., POTISH, L.A., KUZMA, V.Yu., HEREVYCH A.V. (2001) Izmeneniia v faune ptits doliny r. Uzh (Zakarpattije) vo vtoroj polovine XX stoletija [Changes in the bird fauna of the valley of the river. Already (Transcarpathia) in the second half of the twentieth century]. *Berkut*, 10(1): 26-30. (in Russian).
- PORTENKO, L.A. (1950) Ocherk fauny ptits Zapadnogo Zakarpattija [Essay on the bird fauna of Western Transcarpathia]. In: *Pamjati akademika P.P. Sushkina*, pp. 301-359. (in Russian).
- RAVKIN, E.S., CHELINTSEV, N.G. (1990) *Metodicheskie rekomendatsii po kompleksnomu marshrutnomu uchetu ptits* [Guidelines for integrated route accounting of birds]. Izdatelstvo VNII Priroda, Moskva. (in Russian).
- STANKEVYCH, O.I. (2001) Vydovy sklad ta naselennia ptakhiv mista Uzhhoroda vzymku [Species composition and population of birds of the Uzhhorod town in a winter]. *Vestnik zoologii*, 35(6): 33-38. (in Ukrainian).
- STANKEVYCH, O.I. (2004) Fauna ta naselennia ptakhiv mista Uzhhoroda u hnizdovyj period [Fauna and bird population of Uzhhorod town during the nesting period]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod University. Series Biology*, 15: C. 123-128. (in Ukrainian).
- STANKIEWICZ-VOLOSIANCHUK, O.I. (2012) Urbolandshafty iak ekokorydory pronyknennia invaziinykh vydiv u sklad rehionalnoi bioty [Urban landscapes as eco-corridors of penetration of invasive species into the regional biota]. "Dynamics of biodiversity 2012": *Proceedings of the Scientific Conference*. Luhansk, Ukraine, April 19-21, 2012, pp. 170-176. (in Ukrainian).
- STANKIEWICZ-VOLOSIANCHUK, O.I. (2020) Vydova struktura uhrupovannia ptakhiv serednoi techii r. Uzh u Zakarpatskii oblasti Ukrainy u hnizdovyj period [Species structure of the bird communities of the middle Uzh river flow in Zakarpattia province of Ukraine in the nesting period]. *ScienceRise: Biological Science*, 1(22): 31-30. (in Ukrainian). doi.org/10.15587/2519-8025.2020.202153
- STANKIEWICZ-VOLOSIANCHUK, O.I. (2021) Chervonoknyzhni vydy diatliv rodyny Picidae pryrychkovykh zaplavnykh lisiv ta dubovo-hrabovobukovykh dibrov dolyny r. Uzh u Zakarpatti [Red Book species of woodpeckers of the Picidae family of riparian floodplain forests and hornbeam-beech oaks of the Uzh river valley]. *Proceedings of the Conference "State and biodiversity of ecosystems of the Shatsk National Nature Park and other protected areas"*. Lviv-Shatsk, Ukraine, September 9-12, 2021. SPOLOM, Lviv, pp. 103-105. (in Ukrainian).
- STRAUTMAN, F.I. (1963) *Ptitsy zapadnykh oblastej USSR* [Birds of the western regions of the UkrSSR], V. 2. Izdatelstvo Lvovskogo universiteta, Lvov. (in Russian).
- FESENKO, H.V., BOKOTEI, A.A. (2007) *Anotovanyi spysok ukrainskykh naukovykh nazv ptakhiv Ukrainy (z kharakterystykoju statusu vydu)* [Annotated list of Ukrainian scientific names of birds of Ukraine (with characteristics of the status of the species)]. Romus-Poligraf, Kyiv-Lviv. (in Ukrainian).
- De ROSA, D., ANDRIUZZI, W.S., Di FEBBRARO, M. (2016) Breeding habitats election of the Black Woodpecker *Dryocopus martius* L. in Mediterranean forests. *Avocetta*, 40: 63-69.
- GERDZHIKOV, G.P., GEORGIEV, K.B., PLACHIYSKI, D.G., ZLATANOV, T., SHURULINKOV, P.S. (2018) Habitat Requirements of the White-backed Woodpecker *Dendrocopos leucotos lilfordi* (Sharpe & Dresser, 1871) (Piciformes: Picidae) in Strandzha Mountain, Bulgaria. *Acta Zoologica Bulgarica*, 70(4): 527-534.
- GJERDE, I., SÆTERSDAL, M., NILSEN, T. (2005) Abundance of two threatened woodpecker species in relation to the proportion of spruce plantations in native pine forests of western Norway. *Biodiversity & Conservation*, 14: 377–393.
- HRABÁR, A. (1938) Ptactvo na Podkarpatské Rusi. *Sbornik Zemské muzejní společnosti v Užhorode*: 59-86.